

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

GÜNEY-DOĞU AVRUPA
ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

4-5

1975 - 1976

EDEBİYAT FAKÜLTESİ BASIMEVİ
1976

HAYRETİ'NİN YENİCE ŞEHR-ENGİZİ

Mehmed Çavuşoğlu

Klasik Türk Edebiyatı'nda şehir-engiz nev'inin Priştineli Mesîhî (öl. H. 924/M. 1518) tarafından icâd edildiği hemen hemen umûmî bir kanaat olarak kabûl edilmektedir. Edirne şehrini ve bu şehrin güzellerini konu eden eserinde Mesîhî :

*İlâhî buldurup sözüme râğbet
Bu şehir-engize vir şehir içre şöhret
Dimezven kim basî-i hâke irgür
Melekler vaşfidur eflâke irgür*

beyitleriyle bu nazım tarzının adını, mevcut bilgilerimize göre ilk defa kullanır. Fakat bu eserinde *şehir-engiz* ta'bîrini zikreden şâir, edebî nev'i kendisinin icâd ettiğine dâir hiçbir işâretde bulunmaz. Mesîhî ile hemen hemen aynı yıllarda Edirne Şehir-engizî yazmış olan Zâtî ise benim gördüğüm nushada¹ bu ta'bîri hiç anlamıyor. Şehrengiz nev'ini ilk defa derli toplu bir biçimde ele alan sayın Âgâh Sırrı Levend, bu iki şâirden hangisinin şehir-engiz nev'ini icâd ettiğini bir soru olarak ortaya atıp tartıştıktan sonra, Mesîhî'de karar kılmaktadır². Bu ta'bîri tam bir tabîlikle kullanan Mesîhî'nin edâsından ondan önce şehir-engiz terkinin kullanılmış olabileceği kuvvetli bir ihtimâl gibi görünmektedir.

Klâsik şâirlerimizin çoğu eserlerini külliyat hâlinde toplamadıkları, dîvânlarında kısa manzûm ve mensûr edebî mahsûllerine her zaman yer ver-

1 Süleymaniye Ktb. Lala İsmail No. 443, yk. 161^b - 167^b (kenarda). Bu şehir-engizin bir diğer nushası sayın Agah Sırrı Levend'dedir. Bk. *Türk Edebiyatında Şehir-engizler ve Şehir-engizlerde İstanbul*, İstanbul 1958, s. 19 ve 139.

2 Bk. *aynı eser*, s. 14 v.d.

medikleri için, Mesîhî ve Zâtî'den önce ve sonra kimlerin bu nev'ide eserler verdiğini veyâ şehrengîz ta'bîrinin önce hangi şâir tarafından kullanıldığını tesbit etmek şimdilik mümkün değildir. Kütübhânelerin -bilhâssa Türkiye ve Balkan ülkelerindekilerin- ilmî bir kataloğu elimizde bulunmadığı için yazmaların, özellikle mecmuaların içinde bulunan hazînelerin mâhiyetini bilemiyoruz. Âgâh Sırrı Levend'in adı geçen eserinde belirttiklerinin dışında, son yıllarda biri Yahyâ Bey'in Edirne Şehrengîzi³, diğeri Hayretî'nin bu makale ile sunduğumuz Yenice Şehrengîzi olmak üzere iki tânesine ben tesâdüf ettim. İshak Çelebi'nin (öl. H. 944/M. 1537) Üsküb Şehrengîzi⁴ ile Mostarlı Hacı Dervîş'in Mostar Şehrengîzi'ni Vanço Boşkov yayınladı⁵. İleride, yazmaların incelenmesi gelişip yayıldıkça, yeni şehrengîzler ortaya çıkarılabilir. O takdirde Türk Edebiyatına mahsûs bu edebî nev'in mâhiyeti ve devirler boyunca aldığı ma'nâ ve değişiklikler daha kesin bir şekilde ortaya çıkacaktır.

Bu makale ile Klasik Türk Edebiyatı ilgililerinin dikkatine sunduğum Hayretî'nin Yenice Şehrengîzi'ne şâirin İstanbul kütübhânelerindeki divanlarından birinde tesâdüf ettim⁶. Maalesef başka bir nüshası gözüme ilişmediği için metni tek nüsha olarak sunuyorum. Hayretî'nin bu şehrengîzi diğere şehrengîzlerin çoğunluğunun ve kendisinin Belgrad Şehrengîzi'nin⁷ aksine gâyet kısa olup, sâdece 73 beyitden ibâretidir. Bu şehrengîzde ne münâcât, ne na't, ne de zamanın herhangi bir büyüğüne medhiye vardır. Bilindiği gibi, hemşehrîsi Usûlî'nin de (öl. H. 945/M. 1538) bir Yenice Şehrengîzi vardır. Bu iki şehrengîzden hangisinin daha önce yazıldığı belli değildir. Hayatının son yıllarını kör olarak geçirmiş, Yenice şehrinde yerleşmiş ve orada göçmüş olan şâir, mümkündür ki bu eserini o sıralarda yazmıştı.

Şehrengîz bir bahar tasviriyle başlar: Bahar gelmiş, soğuk rüzgârlar dinmiş, çimenler yemyeşil olmuş, nergis, yâsemen, lâle, gül gibi çiçekler

3 Mehmed Çavuşoğlu, *Taşlıca! Dukagin-zâde Yahyâ Bey'in İstanbul Şehrengîzi*, TDED, C. XVII, s. 73.

4 İshak Çelebi'nin Üsküb için yazdığı şehrengîzi, *Sesler*, IV, s. 39-40, Üsküb 1969; s. 58-68.

5 *Şehrengîz u Turskoj Knjizevnosti i Şehrengîz o Mostaru*, Radovi, Knjiga VI, 1970/71, s. 173-211.

6 Fatih-Millet Ktb; Ali Emîrî Ef. Manzûm, no. 124, yk. 103b-106a.

7 Mehmed Çavuşoğlu, *Hayretî'nin Belgrad Şehrengîzi, Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, s. 2-3, İstanbul 1973-74, s. 325-356.

açılmıştır. Bülbüller mahabbet sözleri söylemekte, gül onu dinlemektedir. (Gül, bu edebiyatda, kıvrım kıvrım yapraklarıyla kulağa benzetilir). Güzel sözlü nâzik bir dostu şâire kendisindeki şâirlik cevherini hatırlatarak gül mevsiminin geldiğini, onun da bülbül olması gerektiğini söyler. Sonra devamla «Yenice şehrini firdevs cenneti görse gıpta eder. Her tarafı gonca ağzılı, gül yüzlü, servi boylularla doludur. Divâneleri, perîşânları çok fakat bir bülbülleri yoktur. Pek fazla olan gönül alıcı güzelleri arasında en seçkin olanları bu on ayparçasıdır. Bülbül gibi konuş, seni güller dinlesin. Papağan gibi söyle ve bunları tavsif et» der. Hayretî de «Ey nâzik dost! Bu teklifin boynumuza yük oldu; onu atalım, elimizden geldiği kadar söyleyelim. Nesi var nesi yok ortaya dökenleri kimse ayıplamaz. Ümid ederim ki üstadlar beni bağışlarlar» diyerek bu on mahbûbun pâdişâhı olarak telakkî ettiği *Sipâhî-zâde* Mustafa ile güzelleri tasvîre başlar. Bu tasvirde ağırlık noktasını mahbûbların isimleri ve meslekleri etrâfındaki kelime ve ma'nâ oyunları teşkil etmektedir.

Birinci güzelin tasvîrinde şâir, güzelin *Sipâhî-zâde* sıfatını bir yana bırakır, ismi üzerinde durur. Mustafa, bilindiği gibi Peygamberin isimlerinden biridir. Bu isimle ilgili olarak *Ka'be*, *safâ* (Safâ aynı zamanda Mekke'de bir yer ismidir) kelimelerini zikretmekte ve Peygamber'in karakteriyle ilgili sıfatları saymaktadır.

İkinci güzelin adı *İbrahim*'dir. İbrahim peygamber'in babasının adı *Âzer* idi. Bu kelime aynı zamanda 'ateş' ma'nâsındadır. İbrahim peygamberi Nemrud ateşe atmıştı. Tanrı'dan gelen bir emirle ateş İbrahim'i yakmamış, bir gül bahçesi olmuştu. Bundan başka İbrahim'in oğlu *İsmail*'i kurban etmek istediği vak'ası da hatıra gelmektedir. Şâir burada «*Ona İbrahim derler. Âzer onu görseydi ateşlere yanardı. İsmail ona rastlasaydı canını onun için kurban ederdi*» diyerek İbrahim peygamberle ilgili unsurları zikretmektedir.

Üçüncü güzelin adı *Husrev*'dir. Burada *Husrev* ve *Şîrîn* hikâyesinin bâzı unsurları şâir tarafından kullanılmaktadır. Şîrîn'e âşık olan *Ferhad*, Şîrîn'in koyunlarının sütünü akıtmak için dağı yarıp bir tünel açtığı için, *Kûhken* diye de adlandırılır. Husrev'in atının adı *Şebdîz*, Şîrîn'in atının adı da *Gülgûn*'dur. Bunlardan ayrı olarak şâir *husrev* kelimesinin *pâdişâh*, *şîrîn* kelimesinin *tatlı* ve *gülgûn* kelimesinin de *gül renkli*, *kırmızı* mânâlarından da faydalanmaktadır. Böylece «*onların birisi tatlı sözlü Husrev'dir. Niçe Husrevler (veyâ pâdişâhlar) onun Kûhken'idir* (ona kavuşmak için dağlar

delerler). *Kendisine yalvaranların gözyaşını, nazın atına bindiği zaman gül renkli (kanlı) yapar»* diyerek bütün bu unsurları bir arada zikrediyor.

Dördüncü güzelin adı da *İbrahim*'dir. Burada şâir İbrahim peygamberin başka husûsiyetlerinden istifâde etmiştir. Bunlar onun Kabe'yi binâ etmiş olması ve cömerdliğidir.

Beşinci güzelin adı *Yûsuf*'dur. Yusuf peygamber kıskanç kardeşleri tarafından önce kuyuya atılmış, sonra bir tüccara, o tüccar tarafından da Mısır'ın firavundan sonra ikinci adamı olan bir şahsa satılmıştır. Yusuf peygamber güzelliği ile meşhûrdur. Şâir bu hususlarla ve Yusuf hikâyesinin diğer motifleriyle ilgili *birâder, mahbes, Mısır, hüsn, çâh*, gibi kelimeleri kullanmaktadır.

Altıncı güzelin adı *Murad*'dir. Bu kelime aynı zamanda *istek, istenen, maksad, meram* mâ'nâlarına da gelmektedir. Buradaki «*Dil ü cânun murâdı*» deyimini bu ma'nâyı belirtmektedir.

Yedinci güzelin adı *Derzî* (terzi) *Mustafa*'dır. İslâm inancına göre peygamberlerin bâzıları insanoğluna bilmediği bâzı şeyleri öğretmek için gönderilmişler veyâ o vazifeyi yapmışlardır. Âdem peygamber ilk çiftçi olduğu gibi, Nûh peygamber de ilk gemicidir. Bunun gibi *İdris* peygamber ilk terzidir ve insanlara terziliği öğretmiştir. Terzi kumaşı keser, biçer. Bu kıt'adaki *İdrîs, pâre* (=parça), *kes* (=kesmek fiilinin kökü veya kesmekden emir), *kes* (=kimse), *atlas* (=feleğin dokuzuncu katı), *atlas* (=üzerinde hiçbir desen bulunmayan tek renkli ipek kumaş) kelimeleri bu husûsları ifâde etmektedir.

Sekizinci güzelin adı «*Alem Şâh*'dir. «*Alem, bayrak, işâret, alâmet* ma'nâlarına; «*âlem, dünyâ kâinât* mâ'nâlarına, gelir. *Şâh* ise *sultan* ma'nâsındadır. «*alem* ve «*tabl* (davul) saltanat alâmetidir. Bütün bu kelime ve kavramlar «*Alem* ve «*Şâh* ismiyle doğrudan doğruya veyâ dolaylı olarak ilgili olduğu için bu kıt'ada kullanılmıştır.

Dokuzuncu güzelin adı *Mehemmed*, mesleği de helvacılıktır. Bu kıt'ada daha ziyâde *helva* ve helvacılıkla ilgili kelime ve deyimler kullanılmıştır. «*Şeker, halvâ-yı şîrîn, bâdem özü, tatlu* kelime ve deyimleri bu kabildendirler.

Onuncu güzelin adı *Huseyn*'dir. Bu, şâirin en çok beğendiği, en fazla takdîr ettiği bir güzeldir. Bu kıt'ada da şâir Huseyn ismi ile ilgili tedâillerde bulunmaktadır: Huseyn, Peygamber'in torunu, dördüncü *Halife Ali*'nin iki oğlundan biridir. Öbür oğlunun adı da *Hasan*'dir. Bu kelime aynı zamanda

hasen (güzel, güzellik) ma'nâsına da gelir. Ayrıca *Huseynî*, *Halvetî*, *Zeynî* islâm tarikatlerinden üç tânesinin ismidir.

Bundan sonra sonuç bölümü gelmekte, şâir, Huseyn'in aşkına tutulduğunu, o aşkla içinin aydınlandığını, mahabbet potasında eridiğini söylemektedir. Bu aşk onun işlerini ve hâlini düzeltmiştir. Dünyâ zevkleri onun nazarında artık zillettir. Her türlü mâcerâ ile ilgisini kesmiş, tarikat yoluna girmiş, mutlak hakîkata ulaşmasına engel olan akli bir yana bırakmıştır. Kendi varlığından, nasıl bir hâle ulaştığından habersizdir. Artık kendisinin bir hiç olduğunun, bilgisizliğinin, değersizliğinin farkındadır. Bu kadar değersiz olan bir insan inci gibi sözler söyleyemez. Bir atasözüne göre '*Çok bilen çok yanılır*'. Öyleyse, sözü kısa kesmeli, '*Doğrusunu Allah bilir*' demelidir.

Hayretî'nin bu şehir-engizi gerek muhtevâ, gerek söyleyiş bakımından kendisinin Belgrad Şehr-engizi ile bile kıyaslanamayacak kadar düşük bir seviyededir. Bize *Yenice* şehri hakkında hemen hemen hiçbir şey vermez. Diğer şehir-engizlerde bulduğumuz sosyal ve etnolojik bilgilerden hiçbirine bunda rastlamıyoruz. Sanat bakımından da Hayretî'nin ününe yakıştırılmayacak kadar düşüktür. Bununla beraber, şâirin şimdiye kadar bilinmeyen bir eseri ve şehir-engiz nev'inin yeni bir örneği olarak dikkate değer buldum.

YENİCE ŞEHR-ENGİZİ *

1 Yine oldu cihân yüzi münevver (103^b)

Yine buldı bu zâl-i dehr zîver

Yine hurrem olup güldi gülistân
Açıldı güller oldu gonca handân

Yine bir bî-dırahtuñ sâyebânu
Müzeyyen eyledi şahın-ı cihânu

İriüp geldi yine nevrüz şâhu
Yaşadı gülşen içre bârgâhu

5 Geçüp taht-ı 'adâletde oturdu

Nişân-ı zulmeti yerden götürdi

Cihânuñ mihr ile baqdı yüzine
Işındurdu kamuyı kendüzine

Şu deñlü eyledi kim 'adl ile dâd
Şovukluk itmez oldu 'âleme bād

Başına sîm ü zer alurdu nergis
Gezerdi el uzatmaz idi bir kes

Dimezdi gözüñ üstinde kaşuñ var
Cihânu gezse kimse aña deyyâr

10 Yeşillerle tonanmışdı çemenler

Çamu gönlekçek idi yâsemenler

Gülistân içre herbir serv-i ra'nâ (104^a)

Ki şan olmuşdı bir maħbûb-ı ğarrâ

Yine bir tâze 'aşık gibi lâle
Yağup dâğ elde tutmuşdı piyâle

Maħabbet sözlerin söylerdi bülbül
Kulağ urmuş anı diñlerdi her gül

[*] Metinde başlık yoktur.

[8] «nergis» kelimesi «nerges» şeklinde yazılmıştır.

Didi bir yâr-ı nâzûk hûb-güftâr
Bi-ḥamdi'llâh ki sözde kudretüñ var

15 Çü vardur kudret ü hem tab'-ı mevzûn
Geçüp efsânelerden okı efsûn

Ki sensin andelîb-i gülşen-i cân
Demidür söyle ey murg-ı hoş-elhân

Hurûş eyyâmidur cûş 'âlemidür
Maḥabbet mevsimi cünbiş demidür

Bilürsin kim degüldür emânet
Bahâr eyyâmı geldi eyle kâmet

Gül irdi bülbül-i güyâ gereksin
Bahâr irdi yine şeydâ gereksin

20 Yeñice şehrini şimdi ḥuşûşâ
Görürse reşk ider firdevs-i a'lâ

Tolu her güşesi gonca-dehenler
Yüzi gül kâmeti serv-i çemenler

Egerçi vâlih ü şeydâları çok
Velî bir bülbül-i güyâları yok

Belî her serde var niçe hevâdâr
Velî yok nuḫ ider bir bülbül-i zâr

Öküşdür dil-rübâlar tik mümtâz
Bu on meh-pâredür maḥbûb-ı tannâz

25 Demidür yine güyâ ol çü bülbül
Ki cân kulağı ile dinleye gül

Yine tûñ-i güyâ gibi söyle
Bularuñ vaşfını takrîr eyle

Cevâbında didüm ey yâr-i nâzûk (104^b)
Iralum boynumuzdan oldu çün yük

[18] Metinde «degüldür» ile «emânet» arasında boşluk bırakılmış ve «emânet» kelimesi «emenât» (?) şeklinde yazılmıştır.

*Diyelüm pâdişâhum olduġınca
Baş üstine elümden geldüġınca*

*Çü varını virenler olmadı yad
Umaram kıalmaya 'aybına üstâd*

- 30 *Ol on maġbûb şâhuñ pâdişâhu
Ki mât eyler ruġıyla niçe şâhu*

1

*Sipâhî-zâde ismi Muştafâdur
İşigi Ka'be-i ehli şafâdur
Edeb kânu mürüvvet ma'denidür
Hayâ ehli vü 'işmet maġzenidür
Ne diyem saña ben bir nürdür ol
Güneş gibi inen meşhürdür ol*

2

- Levendâne biri bir nev-cuvândur
Bir uğrun bakıcı bir bî-emândur*
35 *Aña nâm ile İbrâhîm dirler
Göreydi odlara yanardı Âzer
Ya İsmâ'ile duş olsa o fettâh
İderdi cânını yolında kıurbân*

3

*Birisi Husrev-i şîrîn-suhendür
Niçe Husrevler aña Kâhkendür
Süvâr olduġça Şebdîzine nâzuñ
Yaşın gülgün ider ehl-i niyâzuñ
Güzeldür gerçi ġâyet bî-bedeldür
Dirîġâ hem-nişîni nâ-maġaldür*

4

- 40 *Birine daġı İbrâhîmdür ad (105°)
Gönülller Ka'besin yapmaġda üstâd
Yüzidür nür-ı Haġ ol zü'l-celâlîñ
İşigi Ka'besidür ehl-i ġâlîñ*

*Doyulmaz ni'met-i hüsnine anuñ
Degüldür aşu ol her bir gedānuñ*

5

*Birinüñ ismi Yūsuf ey birāder
Velī maḥbesdedür ḥālī mükedder
Egerçi muşr-ı ḥüsne ol idi şāh
Dirīgā şimdi olmuş meskeni çāh
45 İlahī dilerem ol nev-cuvānu
Bu bend-i guşşadan kırtar sen anı*

6

*Murād imiş birinüñ daḥi adı
Ve lākī bu dil ü cānuñ murādu
Perī şuretlü bir sīmīn-bedendür
Dirīgā hem-nişini ehremendür
Ne bilsün kadrini şāhib-kemālün
Ya ḥālinden ne duysun ehl-i ḥālün*

7

*Birisi daḥi Derzī Muştafādur
Dile bir pāresi çok dil-rübādur
50 Şu kim terk eyledi pīşinde cānu
Bulur İdrīs gibi zindegānī
Nice medḥ eyleyü bilsün anı kes
Ki bir āvāresidiür çarḥ-ı aḥlas*

8

*Birisine daḥi diler 'Alem Şāh (105^b)
Kim oldur 'ālem-i ḥüsne şehensāh
Anun kim bendesi sulṭān-ı ğamdur
Fiğān ṭabli durur āhu 'alemdür
Daḥi nev-reste-i bir ğonca terdür
Ğamundan kıllarınuñ bī-ḥaberdür*

9

*55 Birisi daḥi Ḥalvācı Meḥemmed
Hüveydādur yüzinde nūr-ı Aḥmed
Sözi şekker lebi ḥalvā-yı şīrīn
Gözi bādem özidiür fitne-āyīn*

Yolında şol ki virmez tatlu cânı
İrişmez hân-ı yaşla rāyegānı.

10

- Birisidür benüm öz kendü cânım
Anuñla zindeyem oldur revānum
Huseyn adı hasendür hulķı anuñ
Odur ger var ise rūhı revānuñ
60 Gönül ne Hālvetī oldı ne Zeynī
Huseyni göricek oldı Huseynī
Huseyniñ 'ışķına yandurdı dāğı
Uyandurdı yine cānda çerāğı
Oluban tekye-i 'ışķında abdāl
Maħabbetden yidüm esrār-ı kıttāl
Maħabbet pütesinde kāl oldum
İşüm altun idüp hoş-hāl oldum
Okudum lezzet-i dünyayı zillet
Göründi gözüme miħnet maħabbet
65 Ki her bir mācerādan yuyuban el (106°)
Cünün iline gitdüm bağlayup bel
'Aceb şeydā 'aceb dīvāne oldum
Bilimem n'idügümi yā ne oldum
Sözümde kemligüm bi-hadd ü gāyet
Dutuñ ma'zür 'özrüm bi-nihāyet
Kimem kim kıtradan şāhum kemem ben
Ki gevher gibi söz nazm eyleyem ben
Kişi her ne ki bilse anı söyler
Ne bilem ben ki sözüm ola gevher
70 Eger 'özrüm dutulmaz ise maħbül
Mukarrer ben daħi eksüklügüm bol
Kerem ehli eger dutarsa ma'zür
Kara yazılı nāmem ola pür-nür
Meşeldür Hāyreñ meşhür añulur
Kişi çok söyledükçe çok yāñulur
Gerekdür muħtaşar itmek cevābı
Okı va'llāhi a'lem bi's-şavāb ı

[60] Bu beyitten sonra metinde bir satırlık boşluk var. Ben de aynen muhafaza ettim.

YENİCE ŞEHR-ENGİZİ'NE EK

Hayretî'nin yukarıda metnini sunduğum şehr-engizinin bulunduğu nushada, adı geçen eserin hemen arkasında (yk. 106^a-109^b) bir uzun şiiri daha yer almaktadır. Bu şiir 96 beyitten ibâret olup Şehr-engiz'den 23 beyit fazladır. Hayretî bu şiirinde Şehr-engiz'de övdüğü güzellerden bir kısmını yermiştir. Aşağıda metnini sunduğum şiirin, Yenice Şehr-engizi'nin yergi üslûbunda yeniden düzenlenmiş şekli olduğu muhtevâsından bellidir.

Bu eser de Yenice Şehr-engizi gibi ilkbaharda, nevrûzda aynı mevsimde yazılmıştır. Her iki eserin bir diğerini tamamladığı:

Şehr-engiz'de :

Yine buldı bu zâl-i dehr zîver (1. beyit)

Ek-şiiirde :

Bu zâl-i dehr dönmişdi cuvâna (2. beyit)

Şehr-engiz'de :

Açıldı güller oldı gonca handân (2. beyit)

Ek-şiiirde :

Gülerdi gonca açılmış idi gül (3. beyit)

benzeri mısralardan belli olduğu gibi, Şehr-engiz'de andığı on güzelden dördünü burada isim ve meslekleriyle anışından da ortaya çıkmaktadır. Şüphesiz bu şiir adigeçen Şehr-engiz'deki güzelleri konu edinmektedir. Şu da var ki, Hayretî Şehr-engiz'de andığı on güzelden İbrahim'i (Şehr-engiz'de iki İbrahim var. Bunlardan hangisinin ek-şiiirde konu edinilen olduğu anlaşılmıyor), Pabuççu Murad'ı, Terzi Mustafa'yı (bunun da ismini değil mesleğini zikretmektedir) ve Helvacı Mehmed'i anmakta, birisini adını söylemeden yererken Şehr-engiz'de adı geçmeyen Mahmud adlı bir güzelden söz etmektedir.

Kısaca söylemek gerekirse Hayretî onuncu beyitte :

*Ögüp şehriün gehî dilberlerini
Lebi sükker boyı 'ar'arlarını*

derken kasdettiği şehir Yenice şehridir. Şiirin ilk yirmiyedi beyitinde Yenice Şehr-engîzini nasıl yazdığını ve onun etkilerini anlatmaktadır.

Bu şiirde anlattığına bakılınca, Hayretî'yi şehrin güzellerini övmeğe -yâni Yenice Şehr-engîzi'ni yazmağa- teşvik eden, Şehr-engîz'de söylediğinin aksine, «bir yâr-ı nâzik» değil, yârânıdır, Fakat :

*Getürdüm emr-i yârânı yirine
Hemân-dem başladum ben her birine
Dehân açdum didüm bir medh-i dil-keş
Kimine gelmemiş lakin inen hoş (24. ve 25. beyitler).*

mısrâlarında anlattığına göre, bu övgü güzellerin hoşuna gitmemiştir. Bunlar altı tânedir. Şâirle merhabayı keser ve gitgide ondan uzaklaşırlar. Şâir de bunların davranışını görünce, gönlüne bu vefâsızların ateşine kendisini gözgöre göre yakmamasını öğütler ve gönlünün tavsiyesiyle güzelleri hicve başlar. Fakat bu yerginin bir özelliği vardır: Şâir onları överken eksikliklerini görmezden gelmişti; şimdiyse her şeyi olduğu gibi yazacak, bilip gördüğünü söyleyecektir. Niyeti ne bir kimsenin gönlünü yıkmak ne de yapmaktır. Yâni ne birini küstürmek, ne öbürüne yaranmaktır. Durum ne ise olduğu gibi ortaya koyacaktır. Bu işi yerine getirdikten sonra :

*Çü medh olmadı yanlarında maqbûl
Bize de hicve oldu Hayretî yol (82. beyit)*

beyitiyle başlayan sonuç bölümünde onları niçin yerdığını bir kez daha açıklamakta ve kendisine, kötü kişilerle düşüp kalkan, iyiyi kötüden seçme yeteneği olmayan, edebi ve ahlâkı eksik güzellere bağlanmamayı salık vermektedir.

Şehr-engîz nev'inin konusu, muhtevâsı, yazılış sebepleri ve şâirle çevresini aksettirişi bakımından yeni bir şey söylemeyen bu eser, hiciv üslûbu şehr-engîze ilk örnek oluşu bakımından ve Hayretî'nin hayatı ve şiiriyle ilgili önemli noktalar ihtivâ etmesi yönünden dikkate değer sanıyorum.

1 Meger bir gün irişdi faşl-ı nevrüz (106)
Hümâyün sâ'at u eyyâm-ı pîrüz*

Bu zāl-i dehr dönmişdi cuvāna
Güler yüzlü nigār-ı mihrībāna

Gülerdi gonca açılmış idi gül
Geh ağlardı gehî gülerdi bülbül

Gülüñ ağlardı ummayup vefāsın
Gülerdi görmeyüp hüsni baķāsın

- 5 Dir idi gerçi gāyet bī-vefādur
Bī-ḥamdī'llāh ki hüsni bī-baķādur

Bu ḥāletde iderken bir niçe bār
Gehî geşt-i çemen geh seyr-i gülzār

Gehî seyr-i kenār-ı āb iderken (106^b)
Geh اکلنمز (?) şārāb-ı nāb iderken

Göz ucından gehî ḳan ağlarıduķ
Gönülden geh firāvān ağlarıduķ

Añup dilberlerimizden ḥikāyet
İderdüķ gāh şükr ü geh şikāyet

- 10 Ögüp şehriñ gehî dilberlerini
Lebi sükker boyı 'ar'arlarını

İçerdük her biriniñ yādına cām
İşit āḥir nice oldı serencām

Bu ḥāl içre didi yārān-ı pür-derd
Açıl yine demidür nitekim verd

Çü bülbülsin niçün gūyā degülsin
Ne tūfisin ki şekker-ḥā degülsin

Çü güllerdür güzeller bülbül ol sen
Olar şehdür du'ācı bir ḳul ol sen

- 15 Söze başla dilüñi bülbül eyle
Bize mey şun yine ḥōş gulğul eyle

[6] bār : metinde بār «yār» şeklinde de okunacak şekilde yazılmıştır.

*Ki ma'nî mey durur meydân durur söz
Göñüldür pehlevân çevgân durur söz
Estrüz her birimiz bir cuvâna
Virüp âzâdelik iki cihâna*

*Oları medh kııl biz şâd olalum
Okuyup guşşadan âzâd olalum*

*Geh eyle gerd-i gerdündan hikâyet
Geh eyle derd-i her dündan şikâyet*

20 *Geh ağla dîde-i hün-bâr elinden
Gehî dilden gehî dildâr elinden*

*Çü yârândan işitdüm bu kelâmu
Ele aldum suhan bezminde câmu*

*Hemân-dem söze başladum idüp cüş
Gül itdi cân kulağıyla anı güş*

*Biraz didüm perîşânlıklarumdan (107°)
Belâ bezminde hayrânlıklarumdan*

*Getürdüm emr-i yârânu yirine
Hemân-dem başladum ben her birine*

25 *Dehân açdum didüm bir medh-i dil-keş
Kimine gelmemiş lâkin inen hōş*

*Görüp bizden niyâz arturdılar nâz
Cefâ vü cevre itdiler ser-âgâz*

*Vefâ yirine itdiler cefâyı
Hiç artuk itmediler merhabâyı*

*Yakınlık umduğumca irdi dūrî
Hemân-dem hicve başladum zarūrî*

*Didüm bî'llâhi ey divâne gönüm
Belâlar şem'ine pervâne gönüm*

[25] İkinci mısraın sonunda «hōş» kelimesi kafiye yönünden bakıldıkda «hâş» diye okunmakta ise de, ben kelimenin imlasını muhâfaza etmeyi uygun gördüm.

- 30 Özüñi göz göre odlara yakma
 Şu gibi dāyim alçaqlara akma
 Ne umarsın bu birkaç pür-cefādan
 Vefā mu gele dirsın bī-vefādan
 Degüldür çün bularuñ dāmeni pāk
 Eliñ çek var ise ger sende idrāk
 İderler nāzı ger itseñ niyāzı
 Şeker sözden yeg alurlar piyāzı
 Fazilet yanlarındadır fazīhat
 Söğülmek yeg işitmekden naşīhat
- 35 Kelāğ āvāzı yeg bülbüñ sözinden
 Hās u hāşāk gökçek gül yüzinden
 Yeg olsa yanlarında tañ mu ger dün
 Çün ekşer dūna māyıldür bu gerdün
 Kaçan başlasalar sihr ü füsūna
 Hıyel ta'līm iderler dehr-i dūna
 Çü gūş itdi göñül benden bu pendi
 Kabül idindi vü gāyet begendi
 Didi ol daği ey tab'-ı füsün-sāz (107^b)
 Demidür hicve kıl sen daği āğāz
- 40 Kim olsun yine ma'nī-dār u mevzūn
 Lañife şüretinde oğu efsūn
 Oğu bir bāb ile ra'nā leñāyif
 K'aña erbāb-ı ma'nī ola tāyif
 Bu şehriñ şol gözi āhūlarını
 Eger nīk ü eger hed-ñūlarını
 Kaçuban 'āşıkından 'ār idenin
 Varup nā-ehl ile bāzār idenin

[32] Eliñ: bu kelime metinde harekeli olarak اَلِكْ şeklinde yazılmıştır.

[35] Hās: metinde «Har»

Kabül itmeyüp 'âşık virse cânı
Koculanını ğayra rāyegānī

45 Kaçuban ehlden serkeş olanın
Varup nā-ehl olana eş olanın

Yüzine bakmayup şāhib-kemālīn
Gözi yaşın akıdup ehl-i hālīn

Geçüben yanumuzdan merhabāsuz
Şuları kim kocar her bir yaçasuz

Niceyse her birin nīk ü eger bed
Birin maqbül idiüp itme birin red

Biliüben gördüğün ahvāli söyle
Niceyse cümle hasb-i hāli söyle

50 Bularuñ her birini pāk ü nā-pāk
Eger-medh ü eger zem söyle bī-bāk

1*

Ne kimse hātırını yıķ ve ne yap
Niceyse hasb-i hāli söyle yap yap

Dimem adın biri bir pür-cefādur
Heman 'aybı be-ġāyet bī-vefādur

İder merdūd ehl-i derd olanı
Kabūli idinür nā-merd olanı

Bize yıllar geçer virmez selāmu (108^a)
İder düşmanlar ile nūş-ı cāmı

55 Alup zulm ile benden āh o zālīm
Karār u şabr u dükendi mecālüm

Dilerem derd-i 'ışķa düşe nāġeh
Ola tā kim benüm derdümnden āġeh

[49] Bu beyitin ve 51. beyitin ikinci musrâlarındaki «hasb-i hāli», metinde «hasb ü hāli» şeklindedir.

[*] Metinde bir satır boş bırakılan bu kıt'a başlarını ben numaraladım.

2

- Birisi Seyyid-oğl' İbrāhīm adı
Hevā bengilerinin çağ murādı
Yiyüp aç gözlüler hān-ı vişālin
Emerler dem-be-dem la'li zülālin
Hevādār olana ol serv-i ser-keş
Yidürmez hān-ı vaşlından velī keş*
- 60 *İdemem Ka'be küyün ben ziyāret
Yir imiş anı her bir bī-ḫalāvet
Dilerem şol gözi āhū nigāri
Ḥudāyā kılma her kelbūn şikāri*

3

- Biri dahi Murād-ı pür-belādur
Raķibe mihr ider cevri bañadur
Pabuççu dilberi bir nev-cuvāndur
Penāh-ı 'ālem ü püşt-i cihāndur
Nic'itsün tırşesine cān virenler
Maḫall olsa öpüşmekde mişenler*
- 65 *Yüzün görmege mūm çiriş geçenler
Velī o luḫ il'olur ter s..enler
Yeder gerçi bizi bir rişte ile
Şatarmış niçesini deste ile*

4

*Birisi dahi bir derzī güzeldür (108^b)
Dirîğā lîk ğāyet mübtezeldür*

[57] İlk mısra vezin bakımından düzensizdir.

[58] ladi: metinde لعل «la'l» veya «la'l-i» şeklinde okunacak biçimde yazılmıştır.

[63] 'ālem ü: metinde «ü» yoktur.

[64] mişenler مشنر kelimesindeki «mişen» meşin olmalı. Beyitden topluca bir anlam çıkmıyor.

[65] İkinci mısra' metinde ولی او لطفه اولر ترسکنلر şeklinde yazılmıştır. Bundan da bir anlam çıkaramadım.

Uruban baña bir bend ile zencîr
Olurmuş ğayra bir ters ile naĥcîr
İder 'uşşâka bî-endâze nâzı
Şatar kat kat raķîb urup (?)

- 70 Eger yüz döndürüp âvâresinden
Kesilmezse o yüzi ħarasından
Varup olursa yârı her ħabânuñ
S..em iç astarın ben daĥı anun

5

Biri de bir güzeldür adı Maĥmûd
İder nâ-ehli maĥbûl ehli merdûd
İşi 'ayyârlık şan'atda 'aţţâr
Gözi âhû şaçıdur misk-i tâtâr
Terâzû-vâr olmaz saña mâyl
Kefjünde dirhemüñ yoĝ ise ey dil

- 75 Raķîb ile durur bâzârı her dem
Şatar 'uşşâkı nic'itsün bir âdem
Niyâz üdükce eyler bize nâzı
İçer düşmanlar ile ĥoş ayazı

6

Birisi daĥı Ĥalvâcı Meĥammed
Bizi dükkân-ı vaşlından idüp red
İdüp öñinde sini sînesini
Şunar her bir mezâka ĥalka çini
Peşimân eyleyüp 'uşşâkı cāndan
Raķibe zelbiye şunar dehāndan

[68] ters ile: metinde تـرـس şeklinde yazılmıştır.

[69] İkinci mısra'nın kafiye kelimesi yazılmamış.

[70] Biri de: Buradaki «de» yi vezni doldurmak için ben ilâve ettim.

[78] mezâka: metinde «mezâka» şeklinde. Bu ikinci mısradan bir anlam çıkmıyor.

- 80 *Virür 'uşşāka acı acı sözler*
Rakībe illā tatlu tatlu kızlar
Çün acı geldi ol güftār-ı şīrīn (109°)
Bu hicve umaram kim ide taḥsīn
Çü medḥ olmadı yanlarında maḳbūl
Bize de hicve oldu Ḥayrefī yol
Nice medḥ eylesün bunları ādem
Ki yegdür yanlarında medḥden zem
Nice öge bile her kişi ḥīzi
Ki yār idine her bir bī-temīzi
- 85 *Nice sevsin kişi şol zışt-ḥūyı*
Ki seçmeye yaramazdan eyüyi
Gönül şol pādişāha olmağıl kul
Ki tā nā-ehl ola yanında maḳbūl
Hevādār olma şol serv-i revāna
K'ola her bir pelid ile revāne
Şu gül için yınup yakılma zinhār
Ki ola ḥār u ḥāşāk ile ol yār
Şu gonçayçün yaḳaḥı eyleme çāk
Ki dāmānı inende olmaya pāk
- 90 *Şu serv ayağına akıtma yaşı*
K'ola bāğ-ı vefādan taşra başı
Şaḳın bezm-i ğamunda içme cāmı
Şunuñ kim yad ile içe müdāmı
Şarāb-ı 'ışkı ile olma serḥōş
Anuñ kim ideler la'li meyin nūş

[84] her : metne sonradan ilāve edildiği mürekkebinden anlaşılıyor. / ḥīzi : bu kelime metinde «ḥīzi حیزی» şeklindedir.

[92] ideler la'li : metinde «یده لال» «ide la'li» şeklindedir.

*Şu meh-rû mihri ile olma mecrûr
Ki ol hercâyîliklu ola-meşhûr*

*Nażar kılma yüzi ayına zînhâr
Ki çok yüz görmiş ola âyine-vâr*

95 *Vefâ görmedi bunlardan erenler
Ki bir añulur oğlanlarla zenler*

*Sunarlar saña tiryâk isteseñ sem (109^b)
Budur ben bildügüm va'llâhi a'lem*